

Универзитет у Београду, Филолошки факултет -
Катедра за оријенталистику, Београд

DOI 10.5937/kultura1338061M

УДК 821.512.161.09:316.32

821.512.161(091)

оригиналан научни рад

ГЛОБАЛИЗАЦИЈА И ТУРСКА КЊИЖЕВНОСТ

Сажетак: У раду се износи анализа ефеката глобализације на турску књижевност, уз кратак осврт на њену историју која се у различитим раздобљима развијала под утицајем других култура и цивилизација на широком географском простору. Глобализација као феномен није карактеристична само за савремено доба, већ се у различитим видовима испољавала кроз историју. Турска књижевност је имала специфичан развој јер се практично непрестано борила за идентитет под притиском других развијенијих литература, а од средине 19. века је под утицајем европске књижевности. У наше време процес глобализације није могао мимоићи ни Турску и њену књижевност. Премда постоје опречна мишљења о ефектима глобализације, њен утицај на мање познате књижевности у свету, попут турске, у највећој мери је позитиван, будући да глобализација не значи само уједначавање, већ и испољавање различитости култура.

Кључне речи: глобализација, турска књижевност, пост-модернизам

У мноштву теоријских расправа и тумачења појма глобализације, готово свуда се подвлаче два међусобно опречна појавна облика овог процеса - „западног универзализма“¹, који је захватио свет након окончања Хладног рата, и пропасти Совјетског савеза.

Први појавни облик означен је као хегемонија корпоративног капитализма, неолиберализма, конзумеризма и диктата тржишта под доминантним утицајем Запада, тј. Сједињених америчких држава, који читавом човечанству намећу

1 Хантингтон С., *Сукоб цивилизација*, Подгорица - Бања Лука 2000, стр. 203.

јединствен модел економије, демократије и културе. У том смислу, многи истраживачи се питају да ли је глобализација само еуфемизам за америчку доминацију у прекомпоновању света и обликовању друштава и култура. Други појавни облик дефинише се као негација културне хомогенизације уз афирмисање локалности, етнолика, особених културних традиција и вредности, које, захваљујући модерним технологијама, имају могућност испољавања као никада раније. Другим речима, глобализација је истовремено довела до релативизације, али и кристализације националне културе.²

Државе и националне културе, створене дуготрајним историјским деловањем и сучељавањем са другим културним традицијама, у толикој мери су разноврсне, међусобно раздвојене, па чак и супротстављене, да није реално очекивати да ће под утицајем глобализације све те разлике једноставно нестати или бити сведене на минимум. Напротив, сведоци смо бујања клерикализма, партикуларизама и национализма који су одавно довели у сумњу тврдње о нестанку националних држава, и свођењу религиозности на ствар индивидуалног и интимног. Упркос „детериторијалности“ савременог света која подразумева брзу промену боравишта, идући с краја на крај планете у трци за радним местом и профитом, показује се да се савремени човек, ма како био „глобализован“ и „детериторијализован“, и даље чврсто држи корена, и даље бори за очување идентитета па макар то подразумевало и својеврсну гетоизацију и маргинализацију. (Пример су турске заједнице у Немачкој у којима је немало број оних који не уче и не знају немачки језик и живе у специфичној друштвеној и културној изолацији.)

Историја Турака потврђује мисао Арцуна Ападураја да сви друштвени процеси и промене имају пандане у ближој или даљој прошлости.³

Турци су име за велики народ коме је „глобализам“ био иманентан готово од постанка. У историји човечанства трају две хиљаде година на просторима од Кине до Пацифика и од Медитерана до Беча.⁴ Номадски начин живота, који је био битно обележје њихових првих државних заједница, у великој мери подсећа на живот данашњих радника и менаџера, који брзо мењају места привременог боравка и рада. Рани књижевни споменици и списи потврђују склоност Турака ка стварању светске империје, ка политичком и културном

2 Штрбац Л., *Глобализација и национална култура*, Шид 2007.

3 Ападурај А., *Култура и глобализација*, Београд 2011, стр. 13.

4 Roux J. P., *Türklerin Tarihi. Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl*, İstanbul 2010, p. 23.

повезивању раштрканих племенских заједница и братстава и, што је још занимљивије, потврђују свест о заједничком пореклу и језичком јединству. Свест о историјском континуитету и трајању на великом географском подручју и данас је присутна код Турака и у великој мери је извор њиховог националног самопоуздања.

Преласком на ислам у 10. веку, Турци постају део једне „глобалне“ културе. Испрва културно и цивилизацијски инфериорни, губили су се у надмоћи персијске и арапске културе, као и персијског и арапског језика. Засењени поезијом Персијанаца и научним дOMETИМА Арапа, Турци Селџуци (11-14. век) у администрацији и науци користе арапски, а у књижевности персијски језик. Турски је био само језик свакодневног говора, све до 1277. године, када један од анadolских намесника, Мехмед-бег из династије Караманида, доноси ферман којим наређује да се од тада у јавном животу неће користити ниједан други језик осим турског. Није ли то прави пример реакције на ондашњу глобализацију, којој се Турци, упркос труду многих својих културних и књижевних посленика, дуго неће моћи да одупру? Знаменити песник и државник, Али Шир Неваи (Ali Şir Nevai) (1441-1501), саставља дело *Суђење између два језика* како би показао равноправност турског у односу на персијски језик.⁵ У историји турске књижевности класичног доба, које траје од 13. до средине 19. века и временски се поклапа са трајањем Османске империје, паралелно су се развијала два уметничка тока – један, који се заснивао на опонашању персијских књижевних форми и тема, и други, много слабији, који је тежио увођењу локално обојених елемената карактеристичних за Турке. Није ли и то пример глобализације и реакције на њу у битно друкчијим условима у односу на универсализам нашег доба? Песничке збирке класичних турских песника преписиване су чак и после њихове смрти и читане међу припадницима азијских и афричких народа. Најезда арапских и персијских речи, које су од турског створиле један мамутски вештачки језик, звани османски, пандан има у свеопштој доминацији енглеског језика у 20. и 21. веку. Турска култура и турска књижевност су, према томе, кроз историју биле захватане специфичним процесима глобализације. Њихова културна историја истовремено је историја борбе за сопствени идентитет.

Османска држава једна је од највећих империја у историји човечанства. Имала је све одлике глобалног царства –

5 Маринковић М., *Стара турска књижевност*, Београд 2012, стр. 164-167.

мултиетничност, мултиконфесионалност, мултијезичност, мултикултуралност.⁶ На територији која је обухватала делове Азије, Африке и Европе, Турци Османлије су створили глобални поредак, истоветан на Балкану, у Малој Азији или северној Африци. Књижевност негована у Истанбулу, Сарајеву, Ужицу, Багдаду, Каиру показивала је универзални карактер оличен у истоветним темама, облицима и поетикама, уз ретке пропламсаје индивидуалних разлика.

Није претерано рећи да турски писци и песници класичне епохе нису имали никаквих представа о приликама и књижевности у Европи. „Не можемо а да не будемо запањени чињеницом колико су заправо мало знали и још више – колико мало су марили да сазнају“, тврди Бернард Луис (Bernard Lewis).⁷ Нема података о томе да је иједан турски песник знао неки европски језик и да је тежио познавању европске књижевне традиције. Све до 19. века Турци нису имали ниједан речник или граматику неког европског језика!⁸

Такво духовно стање трајало је све до 19. века када ће напредни турски државници отпочети програм реформи – Танзимат – као свеобухватан покрет европеизације и модернизације целокупног друштва, од државног апарата и армије до школе и права жена. У тегобним процесима мењања друштва турска књижевност се најзад отворила према Европи. Најважније откриће у том процесу било је откриће романа као специфичног западног књижевног жанра, до тада непознатог турском читаоцу.

Покрет европеизације и вестернизације друштва биће крунисан реформама Мустафе Кемала Ататурка (Mustafa Kemal Atatürk) двадесетих година 20. века, које представљају најфасцинантнију културну револуцију у новијој историји. Свестан да модернизација значи прихватање европских научних, друштвених и културних тековина, Ататурк је створио нову лаичку, етнички хомогену државу, која је у потпуности раскинула са својим оријенталним наслеђем. У том наслеђу важно место имала је литература која, лишена окружења у коме се напајала, више није могла да постоји. Стари османски турски језик је одбачен, и на његово место је ступио стандардизовани турски језик заснован на језику народне књижевности и анадолским говорима.

6 Овде не можемо улазити у проблем демократичности, јер је неспојив са карактером средњовековних теократских држава.

7 Луис Б., *Муслиманско откриће Европе*, Београд 2004, стр. 216.

8 Исто, стр. 440.

Може се са сигурношћу рећи да је читав 20. век у Турској протекао у уклапању турског друштва у савремене светске токове и у стварању новог човека који се свим средствима, па и књижевношћу, трудио да пронађе себе у временима великих друштвених заокрета.

У раздобљу од настанка Републике Турске (1923) до педесетих година 20. века, писци су махом били посвећени питањима и потребама друштва, тако да су њихова дела преваходно била одраз друштвеног стања, морала, социјалних проблема, често критика друштвених прилика и недоследности модернизације. Прва генерација републиканских писаца сликала је анадољска села и градове најчешће у романтичарском духу, као места среће, чистоте и људске доброте, али и као оличење заосталости и затуцаности. Изласком из те књижевности село-касаба, полако се рађа нови поглед на живот и друштво, уперен према појединцу, иако су писци те оријентације често сматрани односно једним и одвојеним од друштва.

Модерна турска књижевност, иако је у Турској настала касније у односу на Европу, почиње да се концентрише око појединца и његовог односа према друштву, око друштвене стварности у напону стварања и обликовања новог турског националног и културног идентитета. Први турски аутор који је кренуо овим путем био је Саит Фаик Абасијаник (Sait Faik Abasıyanık). Од значаја је било увођење вишепартијског система после 1950. године, које је обезбедило изван плурализам мишљења и деловања. Тај плурализам у књижевности изразиће Ферит Едгу (Ferit Edgü) у предговору једној својој књизи објављеној 1967. године, у којој каже „да не постоји само један реализам“ и да су „спекулативне приповетке ослоњене на снове један од видова реализма“.⁹ Шездесетих година, из Европе долазе утицаји егзистенцијалистичке филозофије, најпре преко неколико преведених књига. То је и раздобље великих миграција из села у градове, настанка пролетаријата и јачања идеја левице. Уједно долази и до првих исељавања турских радника у западну Европу, највише у Немачку, чиме се ствара нова веза између турске и европске културе. Економске миграције наставиће се и током седамдесетих година да би постепено почеле да се смањују после укидања ванредног стања, доласка Тургута Озала (Turgut Özal) на власт 1983. године и увођења слободног тржишта.

9 Çelik B., 1950-1980 arasında Türk öykücülüğü, *Özgür Edebiyat*, Kasım-Aralık 2008, 12, str. 124.

О турском друштву и турској књижевности након пада Берлинског зида 1989. године, који је изазвао глобалне потребе у светском поретку, није могуће говорити без осврта на кретања у свету. То је, коначно, и почетак глобализације који свуда и на сваки начин недвосмислено показује да се ништа и нигде не може догодити а да се за то не зна у неком другом крају света. Интернет, као глобална мрежа са милијардама корисника, креирао је виртуелну стварност која је из дана у дан све мање виртуелна, а све више стварна. Позитивна страна интернет-културе је полицентричност света и укидање маргиналности, скрајнутости и удаљености од центра збивања, на шта се Орхан Памук (Orhan Pamuk) жалио пишући о ранијим временима.

Савремена технологија и средства комуникација, развијена у ери глобализације, учинили су свет заједничким местом, у коме се истовремено бришу и испољавају разлике. Утицај је да у тим условима тзв. мале културе, мали језици и књижевности имају веће могућности да допру до светских културних и књижевних центара. У целокупном 20. веку, турска књижевност је бележила значајне домете, како у поезији тако и у прози, али су ти домети остајали ван домашаја ширег круга читалаца у свету, а њихови творци сведени на уске локалне оквире без значајнијег утицаја на оно што називамо светском књижевношћу. Турски нобеловац Орхан Памук истиче да је увек имао осећај маргиналности, удаљености од центра, који „извире из пишевог сазнања да пише далеко од средишта светске књижевности и чињенице да у себи осећа ту удаљеност“.¹⁰ Очигледан пример тог осећања демонстрирао је творац турске кратке приче, Саит Фаик Абасијаник. Као истакнути прозаиста, изабран је за почасног члана Друштва Марк Твен (Mark Twain) у САД. Његова реакција на тај избор међутим показује да није био свестан вредности сопственог дела и да није био кадар да сагледа сопствени допринос и место у светској књижевности и значај признања које је добио.¹¹

Постмодернизам у књижевности одговор је на глобализацију на економском и политичком плану. Ако је модерна убила Бога и усредредила се на индивидуу, постмодернистичка књижевност је убила и човека као појединца.¹² Таква литература ништа не сматра светим – ни институције, ни

10 Памук О., *Друге боје. Есеји и једна прича*, Београд 2011, стр. 156.

11 Abasıyanık S. F., *Bütün Eserleri, 14, Sevgiliye Mektup*, Ankara 1987, стр. 99-100.

12 Murat Ö. M., *Küreselleşen Dünyada Postmodernizm ve Türk Romanı*, 02.04.2008, 22. 01. 2013. <http://www.edebistan.com/index.php/mmuratozkul/kuresellesen-dunyada-postmodernizm-ve-turk-romani-2/2008/04/>

вредности, ни традицију, ни ауторитете. У Турској постмодернизам у књижевности наговештава песнички покрет *Други нови /İkinci Yeni* који настаје педесетих година 20. века. Песници овог покрета равноправно су се бавили унутрашњом и спољашњом истином, унутрашњим говором индивидуе, његовом подсвесћу. Његови представници су Тургут Ујар (Turgut Uyar), Џемал Суреја (Cemal Süreya), Едип Џансевер (Edip Cansever), Еце Ајхан (Ece Ayhan), Сезаи Каракоч (Sezai Karakoç). Били су под непосредним утицајем егзистенцијализма и других књижевних покрета тога времена у Европи. Ако парафразирамо једну мисао Сезаија Каракоча, који је истицао да се они налазе у трамвају који из Истанбула води у свет, за разлику од ранијих песничких покрета, који су се налазили у трамвајима који саобраћају само између истанбулских квартава, схватићемо о каквој прекретници се радило.

Постмодернистичка турска књижевност пронашла је одговор који је одувек мучио турске писце – како бити прихватљив за свет а остати свој, како бити актуалан и аутентичан истовремено. Тако нешто пошло је за руком и ранијим књижевним великанима попут Ахмеда Хамдија Танпинара (Ahmet Hamdi Tanpınar), првог који је у Турској појмио значај Фројда, Бергсона и симболиста, и Јахје Кемала Бејатлија (Yahya Kemal Beyatlı), јер су, иако „заслепљени сјајем европске књижевности, а највише француске књижевности и уметности (...) једним делом свести знали да ако буду писали као западњаци неће моћи да буду оригинални колико и они. Француска култура их је, међутим, заједно са идејом о модерној књижевности на неодољив начин научила идеји истинитости, оригиналности, веродостојности“¹³

Данашња Турска неретко се доживљава као својеврстан мост између Истока и Запада (омиљена медијска флоскула). Али како С. Хантингтон (Samuel Huntington) примећује, „мост је вештачка творевина која повезује два чврста ентитета, али није део ниједног. Када вође Турске своју земљу називају мостом, они еуфемистички потврђују да је поцепана“¹⁴.

Та поцепаност засигурно није добра за стабилност једног друштва, али је свакако одличан материјал за књижевна дела. Турски нобеловац, Орхан Памук, у ванредно поетичном делу *Истанбул. Успомене и град* осећа себе као Западнака који не може да се одупре да на свој град и друштво гледа западним очима: „И као људи и као друштво, сви се донекле бринемо шта о нама мисле странци, наши познаници. Ако

13 Памук О., *Истанбул. Успомене и град*, Београд 2006, стр. 107.

14 Хантингтон С., нав. дело, стр. 166.

та брига досегне размере да нам наноси бол, ако нам квари везу са стварношћу и постане значајнија од саме стварности, ту је нешто сумњиво. Мој однос са оним што западне очи виде у мом граду – као и за многе Истанбулце – јесте проблематичан и попут свих писаца у граду чије је једно око уперено ка Западу, и ја сам понекад збуњен кад је о томе реч¹⁵. Памук наводи да „западни посматрачи воле да у Истанбулу виде ’егзотичности’ и пишу о појавама које се разликују од западних, а покрет европеизације, који настоји да влада градом, за кратко време растура и уништава те особености, институције и традицију, мислећи да су препрека да се постане европски.“¹⁶

Савремени процес глобализације затекао је Турску управо у стању подвојености између Истока и Запада, растура и уништења особености, институција и традиције које су виђене као препрека европеизације. Бити попут Европљана, понашати се и облачити европски били су догма кемалистичке Турске, која је, као и свака догма, изгубила рационални садржај. Књижевници су у највећем броју следили тај тренд, проналазећи у западним литературама узоре за сопствена дела. С друге стране, међутим, особена позиција Турске и њено осциловање између две велике цивилизације постали су компаративна предност турских писаца који су све занимљивији и прихватљивији за читаоце из свих делова света. У том контексту, не треба заборавити ни глад читалаца у свету за новим и мање познатим књижевностима и темама.

Сматрам да се можемо приклонити ставу Марија Варгаса Љосе (Mario Vargas Llosa) који у глобализацији не види ништа *a priori* негативно и разарајуће по тзв. културни идентитет народа. Глобализација је последица модернизације, економског, тржишног и културног повезивања људи на планети, и сасвим је логично да је омогућила чујност различитих мање чујних гласова и мишљења, као и читљивост мање доступних језика и литература. Перуански нобеловац пише да „глобализација радикално шири и ставља на располагање свим грађанима ове планете могућност да свако конституише свој лични културни идентитет, својом сопственом вољном акцијом, у складу са својим преференцијама и интимним мотивацијама. Грађани више нису под обавезом, као у прошлости и као на још многим местима и у садашњости, да респектују један идентитет који их затвара у концентрациони логор из кога нема бежања – идентитет који им се намеће језиком, нацијом, црквом и обичајима

15 Памук О., нав. дело, стр. 209.

16 Исто, стр. 215.

места где су се родили. У том смислу, глобализацију морамо дочекати добродошлицом, јер она приметно шири хоризонте индивидуалне слободе”.¹⁷ Има међутим у Турској гласова који глобализацију виде као владавину једне идеологије у чијој су основи потрошња и владавина новца. Како је човек роб новца и бесомучне потрошње, тако је и књижевност ствар потрошње и продаје. Штавише, „нови светски поредак“ сматра се непријатељем стваралаштва и слободе.¹⁸ Озбиљна књижевна критика полако нестаје, и то није само специфичност Турске, будући да су у првом плану тиражи, листе бестселера, број поновљених издања.

Када је реч о турској књижевности, глобализација ипак потврђује Љосино мишљење, јер су турски писци постигли далеко више за последњих двадесетак година него њихови претходници у читавом 20. веку. Примера ради, у Србији је број преведених дела од 2000. до 2012. године већи него за неколико претходних деценија. Годишње се у нас објави неколико преведених романа са турског језика, што је сведочанство отворености издавачких кућа и читалачке публике, али и квалитета турске књижевности.¹⁹

Постмодернистичко приповедање има у Турској следбенике међу многим истакнутим књижевним именима. Поред Орхана Памука, који је и добитник Нобелове награде за књижевност за 2006. годину, што је израз признања да је у његовом делу турска књижевност досегла зрелост и висину светских књижевних врхова, многи други писци престају да носе атрибут „турски“ и постају „глобални“, бивајући препознатљиви по писању и темама.

Треба поменути Елиф Шафак (Elif Şafak), постмодернистичку романијерку која подједнако добро пише и на енглеском и на турском језику; Недима Гурсела (Nedim Gürsel), врсног интелектуалца и теоретичара књижевности који својом биографијом спаја Француску и Турску; Ајфер Тунч (Ayfer Tunç), одличну представницу женског писања у данашњој Турској, Марија Левија (Mario Levi), Сердара Озкана (Serdar Özkan), Зулфуа Ливанелија (Zülfü Livaneli) и друге. Сви они нису само турски, већ и светски писци са аутентичним гласом и утицајем.

17 Љоса М. В., Култура слободе, *Време* бр. 522, 04. јануар 2001, 24.01.2013, http://www.vreme.com/arhiva_html/522/27.html

18 Yağcı Ö., Küreselleşme Sürecinde Edebiyatımız İçin Notlar, 24.01.2013., <http://www.ileri2000.org/01/yagci1.htm>

19 Маринковић М., Translations from Turkish in Serbia, 1990-2010, новембар 2010, 28. 01. 2013, http://www.transeuropeennes.eu/ressources/pdfs/tim_2010_Turkish_Serbian_Mirjana_marinkovic_70.pdf

Турски писци глобализације или постмодернисти одражавају стварност своје земље и нације, њихове противречности, истине, заблуде и тежње, али још више сопствени мисаони свет и идеје и универзалне људске теме. Истовремено, они добро познају савремене прилике, савремену књижевност, свет коме припадају, значај и моћ медија, за разлику од претходника (укључујући поменутог Саита Фаика Абасијаника), од којих многи нису имали потпуно образовање и који су писали искључиво по интуицији и налогу талента, попут самоуких музиканата. Коначно, они познају читаоце и њихова очекивања, укус и навике. Културно и историјско богатство поднебља са кога потичу дозвољава им да посегну за индивидуалном слободом у трагању за истинама о човеку и свету, да у својим делима раде на спајању светова Истока и Запада.

Глобализација по својој природи намеће неке стандардне теме које запажамо и код нових турских писаца. То су све теме везане уз нерешена и контроверзна питања из прошлости, попут грчко-турских односа, јерменског или курдског питања; теме мањина и маргиналних друштвених група (Јевреји у Турској, хомосексуалци), религиозност и место религије у животу савременог човека, идеолошко наслеђе (комунизам), питање традиције и њене везе са данашњицом (османско наслеђе и османска културна баштина), питања идентитета, личног и колективног, политички прогони, сексуалне слободе. Глобални турски писци нису ни духовно а ни просторно везани искључиво за Турску. Орхан Памук живи на релацији Њујорк-Истанбул, Елиф Шафак на релацији Бостон-Истанбул, Недим Гурсел на релацији Париз-Истанбул. Осим тога, глобални аутори често радњу својих дела која шаљу универзалне поруке смештају у ближу или даљу прошлост, стварајући на тај начин декор који у себи носи магију загорнетних прохујалих времена која побуђују знатижељу.

У чему је глобална привлачност неких турских писаца данашњице?

Пођимо од Орхана Памука, као несумњиво најуспешнијег и најчитанијег турског писца, а тиме и најглобалнијег аутора турског језика. Његова дела, настала играма прошлости и садашњости, имагинације и реалности, личних искустава и колективног памћења, показатељ су вредности турске културе, њене стварности, турског националног бића које се најбоље чува онда када се отвори према свету. Осим тога, Орхану Памуку је пошло за руком да покаже да је турска књижевност компатибилна са светском, да није егзотична источњачка књижевност која се на Западу

прима као наивна и недорасла наративна творевина. Роман *Зовем се Црвено* није само раскошан роман о разликама у схватању уметности на Истоку и на Западу, то је роман о мукама стваралаштва и тегобама посвећености уметничком делу, уоквирен љубавном причом и зачињен крими заплетом. *Црна књига*, Памуков најнеобичнији роман, типично постмодернистички по стилу и наративном поступку, прави је рудник идеја и слика турске ближе и даље прошлости. Доминантна мисао „морам бити то што јесам“, која просто извире из сваке странице романа, истовремено је Памукова идеја о потреби успостављања аутентичног турског идентитета, при чему се тај идентитет не схвата као оков и присила, већ као потреба самоодређења у сусрету са Другим. Писац просто гори од жеље да буде „то што јесте“, иако је по правилу у томе онемогућен друштвеним нормама, табуима, очекивањима или навикама. „Турци више не желе да буду Турци, већ нешто друго. Зато су изумели револуцију у одевању, обријали браде, променили свој језик и писмо. Један власник продавнице који је волео да говори кратко и језгровито, објаснио му је да муштерије заправо не купују одећу, већ привид. Оно што у ствари желе да купе јесте привид да могу да буду као други који носе ту одећу“, пише Орхан Памук у овом вансеријском делу.²⁰ То су речи које евоцирају време Ататуркових реформи, али су истовремено и порука да прихватање нечега новог не значи одбацивање себе и одрицање од сопствене суштине. Исто тако, заузимање места у глобализованом свету не треба да буде науштрб сопственог идентитета. Напротив! Несвакидашњи је и Памуков љубавни роман *Музеј невиности*, настао са идејом да буде писани водич за стварни музеј који је у току прошле године отворен у Истанбулу. Тај Памуков „најнежнији роман“ представља оду једној неиспуњеној, опсесивној, на моменте патолошкој љубави, у чијој позадини тече река истанбулског живота више класе седамдесетих година прошлог века.

Како постмодернистичка књижевност, као књижевни израз глобализације, почива на играма ума, интертекстуалности, временском дисконтинуитету радње, то турски постмодернисти показују изразит смисао за овај књижевни поступак. Они скоком у прошлост налазе обиље материјала за писање својих књига. Ту се поново враћамо турској и исламској традицији, похрањеној у старим књигама, предањима, суфијским текстовима. У случају савремене турске књижевности, открива се значај акумулираног књижевног наслеђа, развијене традиције приповедања још од преисламских времена, богат свет значења и књижевних слика стваран вековима,

20 Памук О., *Црна књига*, Београд 2008, стр. 74.

који писцима-истраживачима даје прегршт тема за књижевну обраду. Сетимо се зборника фантастичних прича *Хиљаду и једна ноћ*. Реминисценције на традицију источњачког приповедања налазимо и код Елиф Шафак и код Орхана Памука и код Јашара Кемала (Yaşar Kemal) и других истакнутих турских списатеља.

Најпродаванија књига у 2012. години био је роман *Седми дан /Yedinci Gün* Ихсана Октаја Анара (İhsan Oktay Anar), „домаћег постмодернисте” и једног од „феноменалних имена турске књижевности“, према оцени листа *Хуријет*. Анар и овом, као и претходним књигама, читаоце води на путовање у фантастичну прошлост, овај пут у време краја Османске империје и стварања Републике Турске, критикујући многе важне институције нове државе. И у другим романима, који су имали велики успех, Анар истражује универзална питања односа добра и зла, начине достизања врлине и ослобађања од овоземаљских страсти и жеља, људских особина и мана – амбиције, похлепе, мржње и зла, упуштајући се дубље у богату османску прошлост.

Добре стране глобализације, када је у питању турска књижевност, могу се свести на њену све већу укљученост у светске књижевне токове, успостављање континуитета са традицијом (првих деценија 20. века био је на снази потпуни раскид са њом), излагање на светску књижевну сцену, ширење поља слободе мисли и изражавања, што је за Турску веома важно. Томе треба додати и све израженију економску и политичку моћ Турске, која, као држава са све већим самопоуздањем, активно учествује у обликовању глобалног света.

Има међутим бојазни да глобализација не доноси добро турској народној култури и књижевности, које су темељ националне самосвести. Везе између народне културе и народа су под утицајем глобализације почеле да слабе, а производи народне културе да се мењају, па чак и да нестају. Извори којима се ова култура напаја више нису само аутентични, већ и страни. Из тог разлога се предлаже предузимање посебних мера у очувању традиционалне анадолске културе, чијим богатством се мало који народ може похвалити. Те мере укључују пажљиво осмишљене школске програме, истраживања, научне скупове и друге активности које могу да помогну да се ризница народне традиције сачува за будуће генерације.²¹

21 Artun E., Küreselleşmenin Türk Halk Kültürüne Etkisi, 25. 01. 2013., <http://turkoloji.cu.edu.tr/halkbilim/5.php>

На основу свега реченог, може се закључити да је глобализација донела више позитивног него негативног када је реч о турској књижевности и језику. Турски језик на глобалном плану постаје све значајнији језик, који се уз државну подршку учи у читавом свету. Судаћи по броју преведених дела са турског језика, турска књижевност је све мање удаљена од књижевног укуса и навика читалаца у свету, и све пријемчивија на глобалном књижевном тржишту.

ЛИТЕРАТУРА:

- Abasıyanık S. F., *Bütün Eserleri, 14. Sevgiliye Mektup*, Ankara 1987.
- Ападурај А., *Култура и глобализација*, Београд 2011.
- Artun E., Küreselleşmenin Türk Halk Kültürüne Etkisi, 25. 01. 2013., <http://turkoloji.cu.edu.tr/halkbilim/5.php>
- Artun E., Küreselleşmenin Türk Halk Kültürüne Etkisi, 25. 01. 2013., <http://turkoloji.cu.edu.tr/halkbilim/5.php>
- Çelik, Behçet: 1950-1980 arasında Türk öykücülüğü, *Özgür Edebiyat*, Kasım-Aralık 2008, 12, str. 121-127.
- Ecevit Y., *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*, İstanbul 2006.
- Kongar E., Küreselleşme Bağlamında Türkiye, 26. 04. 2001, 22. 01. 2013, http://www.kongar.org/makaleler/Izmir_konusmasi.php
- Kopan, Yekta: 1980'den günümüze Türkiye'de öykü, *Özgür Edebiyat*, Kasım-Aralık 2008, 12, str. 133-138.
- Љоса М. В., Култура слободе, Време бр. 522, 04. јануар 2001, 24.01.2013, http://www.vreme.com/arhiva_html/522/27.html
- Луис Б., *Муслиманско откриће Европе*, Београд 2004.
- Маринковић М., Ренесанса и турска књижевност, у: *Проучавање опште књижевности данас. Зборник радова поводом педесетогодишњице обнављања Катедре за општу књижевност и теорију књижевности*, приредиле Марчетић А. и Поповић Т., Београд 2005, стр. 383-391.
- Marinković M., *Translations from Turkish in Serbia, 1990-2010*, http://www.transeuropeennes.eu/ressources/pdfs/TIM_2010_Turkish_Serbian_Mirjana_Marinkovic_70.pdf
- Маринковић М., *Стара турска књижевност*, Београд 2012.
- Özkul M. M., Küreselleşen Dünyada Postmodernizm ve Türk Romanı, 02.04.2008, 22. 01. 2013. <http://www.edebistan.com/index.php/mm-uratozkul/kuresellesen-dunyada-postmodernizm-ve-turk-romani-2/2008/04/>
- Паић Ж., *Политика идентитета. Култура као нова идеологија*, Загреб 2005.
- Памук О., *Црна књига*, прев. Мирјана Маринковић, Београд 2008.

МИРЈАНА МАРИНКОВИЋ

Памук О., *Друге боје. Есеји и једна прича*, прев. Мирјана Маринковић, Београд 2011.

Памук О., *Истанбул. Успомене и град*, прев. Мирјана Маринковић, Београд 2006.

Памук О., *Музеј невиности*, прев. Мирјана Маринковић, Београд 2008.

Roux J. P., *Türklerin Tarihi. Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl*, İstanbul 2010.

Штрбац Ј., *Глобализација и национална култура*, Шид 2007.

Хантингтон С., *Сукоб цивилизација*, Подгорица - Бања Лука 2000.

Yağcı Ö., *Küreselleşme Sürecinde Edebiyatımız İçin Notlar*, 24.01.2013., <http://www.ileri2000.org/01/yagci1.htm>

Mirjana Marinković

University of Belgrade, Faculty of Philology -
Oriental Languages Department, Belgrade

GLOBALIZATION AND TURKISH LITERATURE

Abstract

Globalization has become a synonym for a process of worldwide integration that arises from interchange of products, ideas and cultures. It affects every single part of the world and every single culture. There are two main processes qualified as results of globalization. The first one is unification of cultures under the primarily Western or American influence and the second one is affirmation of cultural differences. Throughout history, Turkish literature has been exposed to global cultural processes mainly as a part of the Islamic civilization. Globalization in our times has both positive and negative effects on Turkish literature. Due to the fact that Turkish is not a language spoken worldwide, for a long time Turkish literature has been unavailable to most of the world. However, globalization has increased interests for different and less known literatures and has supported translations and publishing Turkish authors. Globalization involves a certain “culture of freedom” that enables everybody to create their own identity and offer it to the world. Under this influence and thanks to their postmodern style Turkish authors have become more “global” and much more understandable for the rest of the world. Orhan Pamuk is the most global Turkish writer nowadays. But there are also other successful authors who write not only for Turkey but for the world such as Elif Şafak, Nedim Gürsel, Zülfü Livaneli, Serdar Özkan. It is obvious that Turkish literature has finally found its authentic response to the challenges of the globalized world literature.

Key words: *globalization, Turkish literature, postmodernism*